

PRINCIPI IZRADE *HRVATSKO-UKRAJINSKOGA RJEČNIKA* SREDNJEGA TIPA

BOŽENA ANTONJAK,
VIKTOR MOJSEJENKO

SAŽETAK. Potreba da se sastavi hrvatsko-ukrajinski rječnik srednjeg tipa sazrela je već odavno. Nepostojanje sličnih rječnika objašnjavalo se do sada uglavnom kao posljedica drugoga društveno-političkog sustava, u okviru kojega su, kako Hrvatska tako i Ukrajina, postojale u sastavu drugih državnih ustroja i imale samo relativnu samostalnost: u nekadašnjoj Jugoslaviji sastavljali su se rječnici srpskohrvatskoga jezika, u Ukrajini su prevladavali ruski rječnici. Posljedica je toga i nepostojanje vlastite leksikografske naklade u Ukrajini. Prije nekoliko godina naš je kolektiv počeo sastavljati *Hrvatsko-ukrajinski rječnik srednjega tipa*, usmjeren na opseg od približno 40–45 tisuća riječi. Abecedarij rječnika zasniva se uglavnom na drugom, dopunjenom izdanju *Rječnika hrvatskoga jezika* Vladimira Anića (Zagreb, Novi Liber, 1994.). Rječnik obuhvaća najupotrebljavaniji leksik i predstavlja normativnu sliku hrvatskoga jezika. On pokazuje stanje suvremenoga jezika, a također i leksik koji se odnosi na tradicije, običaje, način života, mentalitet i civilizaciju hrvatskoga naroda. Za razliku od srpskohrvatskih rječnika, on će u znatnoj mjeri biti oslobođen od srbizama, u nj ne ulaze srpske riječi nepoznate u hrvatskom jeziku. *Rječnik* sadržava riječi i razne složenice, a također i frazeološke jedinice koje omogućuju govorniku ukrajinskoga jezika da se upozna s hrvatskom frazeologijom, a Hrvatima upoznatom s ukrajinskim jezikom *Rječnik* omogućuje da se upozna također s ukrajinskom frazeologijom. U *Hrvatsko-ukrajinskom rječniku* bit će u najvećoj mjeri predstavljen leksik koji odražava dosege raznih grana znanosti (uključujući medicinsko, računalno i dr. nazivlje), i koji omogućava čitanje znanstveno-popularnih i raznih znanstvenih tekstova. Ciljem *Rječnika* bilo je predstavljanje po mogućnosti što većega broja riječi kojima je značenje ukrajinskomu čitaču teško otkriti po etimologiji. S druge strane, u skladu s ograničenim opsegom, u njemu, u pravilu, nisu uvrštene riječi kojima je značenje jasno iz njihove tvorbe, a nisu dobile novih značenja unesenih sufiksima. U *Rječnik* ne ulaze: 1. umanjene i riječi od milja sa završecima *-ič, -čić, -ak, -ica, -čica, -ca, -ašce, -ence* i dr. osim u slučajevima kada su one homonimi s drugim riječima ili su znatno izmijenile svoj zvukovni sastav; 2. znatan broj imenica uvećanoga ili pejorativnog značenja sa završecima *-etina, -ina, -urina, -onja* i dr., osim u slučajevima kada su homonimi s drugim riječima; 3. znatan broj apstraktnih imenica na *-ost*, izuzev samo najraširenije (mladost, fotogeničnost i sl.); 4. znatan dio glagolskih imenica srednjega roda na *-nje, -enje* što označavaju radnju ili glagolsko stanje (pisanje, govorenje ili sl.); 5. imenice ženskoga roda na *-ica, -kinja, -ka* i dr., osim najraširenijih; 6. prilozni tvoreni od odgovarajućih pridjeva, osim najraširenijih. U *Rječniku* je primijeñjena hrvatska grafića. Ijekavska je norma uzeta za osnovu. *Rječnik* je namijenjen ukrajinskomu korisniku, što ne znači da neće biti koristan i za Hrvate koji bi željeli učiti ukrajinski jezik.

Skupina ukrajinskih lingvista (mr. sc. Božena Antonjak i prof. Viktor Mojsejenko) priprema za tisak, prvi u Ukrajini, *Hrvatsko-ukrajinski rječnik srednjega tipa*.

Hrvatsko-ukrajinski rječnik stvara se na osnovi suvremenoga hrvatskoga jezika i odražava leksički fond hrvatskoga jezika XX. stoljeća. U XX. stoljeću hrvatski se književni jezik obogaćivao djelima A. G. Matoša, Tina Ujevića, Miroslava Krleže i mnogih drugih autora.

U drugoj polovici XX. stoljeća i na njegovu koncu dogodile su se u hrvatskome jeziku znatne promjene, koje su dovele do osjetnoga popunjavanja njegova leksičkog fonda. Promijenila su se i proširila značenja mnogih riječi, neki su leksemi odumrli ili su prešli u zastarjelice. Razvijao se i razgovorni jezik i frazeologija. U posljednje su se doba pojavili mnogi novi prijevodi kao i enciklopedijski i drugi rječnici.

Predloženi rječnik treba biti prvim hrvatsko-ukrajinskim rječnikom srednjega tipa. Njegov je fond odrazio nove povijesne uvjete života Hrvatâ nakon raspada nekadanje SFRJ i stvaranja nekoliko neovisnih država na njezinu bivšem teritoriju, te pokazuje suvremeno stanje hrvatskoga jezika. U *Rječnik* je uključen i novi društveno-politički, tehnički i svakodnevni leksik, a sadržava i neke zastarjele i regionalne riječi koje se sreću u djelima umjetničke književnosti. Unesene su i mnoge riječi inojezičnoga podrijetla (pozajmljenice iz talijanskoga, njemačkoga, turskog i drugih jezika) koje se upotrebljavaju u svakodnevnom životu i u umjetničkoj literaturi.

Planirani *Rječnik* sadrži blizu 40 tisuća natuknica. Registar riječi stvarao se na osnovi jednojezičnoga *Rječnika hrvatskoga jezika* Vladimira Anića, II., dopunjeno izdanje, Zagreb, 1994. Rječnik se dopunjavao izborom riječi iz hrvatskoga tiska (*Večernji list*, *Vjesnik*, *Jutarnji list*, *Slobodna Dalmacija*), a također na temelju najnovijih terminoloških dostignuća i tekstova unesenih na internetske stranice. *Rječnik* računa, uglavnom, na ukrajinskoga korisnika i stvarao se imajući u vidu studente kroatiste što uče na ukrajinskim sveučilištima i visokim školama. Pomoći će i prevoditelju u radu nad tekstem koji nema pretežno visokospecijaliziran sadržaj, a bit će pri ruci i onima što samostalno uče hrvatski jezik i žele se upoznati s izvornim djelima hrvatske književnosti.

Struktura natuknice

Svaka se natuknica sastoji od: a) hrvatskog leksema s naglaskom, b) ukrajinskoga značenja, c) odgovarajućih objašnjenja o hrvatskoj riječi. Mnoge natuknice sadrže primjere uporabe hrvatskih riječi radi uspješnijega usvajanja i razumijevanja hrvatskoga leksika.

Primjerice:

nabolje *прислівн.* [prilog] краше, на краше • **zdravlje pošlo nabolje** здоров'я покращилося, пішло на поправку

U primjerima uporabe ne upotrebljava se tilda, kao što je to inače u mnogim rječnicima. Potpun ispis hrvatske riječi isključuje mnogobrojne pogreške kakve bi mogao učiniti ukrajinski korisnik.

Kratice

Uz hrvatsku riječ stavljaju se odgovarajući dodatci, koji označuju:

a) vrstu riječi: *им.*, *визук.*, *дієсл.*, *займ.*, *прикм.*, *прислівн.*, *спол.*, *част.*, *числ.*, та ін. [imenica, uzvik, glagol, zamjenica, pridjev, prilog, veznik, čestica, broj i dr.];

b) za imenice: gramatički rod: *ч.*, *ж.*, *с.* [m., ž., sr.]; po potrebi – sklonidba, broj; nastavak genitiva jednine, po potrebi – puni oblik genitiva (npr. pri promjeni naglaska); kod odsutnosti oblika jednine ili množine (za imenice *singularia tantum* i *pluralia tantum*) stavlja se oznaka *тільки одн.*, *тільки. мн.* [samo jedn., samo mn.]; zbirna imenica ima uza se oznaku *збірн.*

c) za glagole: uz glagole nesvršenoga vida dodaje se u okruglim zagradama oblik svršenoga vida i obratno:

nabiti, *дієсл.* [glag.] nabijem (*недоок.* [nesvrš.] nabijati) 1. набити, наповнити, натоптати. 2. набити, настромити, насадити. 3. втоптати, утрамбувати, пом'яти. 4. витіпати (льон, конопля). 5. *заст.* [zastarjelo] набити, зарядити (вогнепальну зброю).

d) višekratni glagoli imaju oznaku *iter.* (iterativni glagol)

e) uz kratke oblike pridjeva daje se puni oblik:

idealan, idealni, -a, -o *прикм.* [pridjev]. 1. ідеальний. 2. чудовий, прекрасний.

f) homonimi se označuju arapskim brojkama nad riječi:

nadariti¹ *дієсл.* [glag.] -rim напоумити; наштовхнути (на що-н.)

nadariti² *дієсл.* nadarim: **nadariti nekoga nečim** оддарувати кого-н. чим-н.

g) primjeri upotrebe leksema daju se nakon znaka •:

nivo, *нівоа ім., ч.* [imen. m. r.] рівень • **na najvišem nivou** на найвищому рівні.

Frazeologija

U sastav *Rječnika* ulazi blizu 400 frazeologizama, koji se biraju prema kriterijima učestalosti (proširenosti u govoru). Najučestalijim hrvatskim frazeologizmima dodaju se odgovarajući ukrajinski frazeologizmi, a u slučaju odsutnosti izravno odgovarajućeg frazeologizma u ukrajinskome jeziku dodaje se hrvatskomu frazeologizmu opisno tumačenje u ukrajinskom jeziku. Frazeologizmi se izdvajaju posebnim znakom:

istina *ім., жс.*: • **otići bogu na istinu** ≅ віддати богові душу, померти

glava *ім., жс.*: • **imati bube (crva) u glavi** ≅ мати мухи в голові, бути психічно ненормальним

Abrevijature

U sastav *Rječnika* ulazi blizu 400 najraširenijih abrevijatura i kratica, koje se prevode odgovarajućom ukrajinskom abrevijaturom (odn. kriticom) pa se objašnjavaju, npr.:

NDH, Nezavisna Država Hrvatska *жс.* НДХ, Незалежна Держава Хорватія

v. **vidi** *див., дивись.*

Abrevijature i kratice ne donose se u posebnom popisu nego su uključene u osnovni registar *Rječnika*.

Zemljopisni nazivi

Ne donose se u posebnom popisu nego su uključene u osnovni registar, i to zemljopisni nazivi i riječi što označavaju stanovnike raznih gradova i zemalja: **Osijek, Osječanin, Portugal, Portugalac, Zagreb, Zagrepčanin** i sl.

Pokrajinske i rijetke riječi

U *Rječnik* je uključen i stanovit broj pokrajinskih, zastarjelih i rijetko upotrebljivanih riječi, što se opravdava potrebom njihova prevođenja, primjerice pri čitanju djela umjetničke literature.

Pokrajinske riječi imaju pri sebi oznaku *обл.*:

kaduna *им., ист., обл.* пані [gospođa] (za Turkinju)

Zastarjele se riječi donose uz oznaku *заст.*:

knjiga *им., ж.* ... 2. *заст.* лист [pismo]

Rijetko upotrebljavane riječi donose se uz oznaku *рідко*.

Riječi inojezičnoga podrijetla

Riječi inojezičnoga podrijetla popraćuju se odgovarajućim oznakama u uglatim zagradama:

peron *им., ч.* [imenica, muški rod] [фр] перона перон

Riječi inojezičnog podrijetla popraćuju oznake: *фр., ит., англ., нџм., рос., чџск., [franc., tal., engl., njem., rus., češ.]* i drugi.

Terminologija

Rječnik sadrži velik broj termina kakve je moguće naći u znanstveno-popularnoj literaturi i u tisku.

Računalna terminologija označena je kraticom *комп.* *Rječnik* obuhvaća i znatan broj najnovijih internetskih termina (važna je njihova odsutnost u mnogim specijaliziranim rječnicima računalne terminologije):

pretvornik *им., ч., комп.* модем

poslužitelj *им., ч., комп.* сервер

Botanički i zoološki termini popraćuju se, osim odgovarajućih oznaka *бот.* i *зоол.*, latinskim nazivima nakon ukrajinskoga prijevoda:

losos *им., ч., [рос]* [rus] лосось (salmo salar)

Ostali se termini također popraćuju odgovarajućim oznakama: *анат., арх., архит., ек., лџнгв., мат., мед., мор., муз., спорт., юр., фџз., фџлос., хџм.,* i dr. [anatomija, arheologija, arhitektura, ekonomija, lingvistika, matematika, medicina, pomorstvo, glazba, šport, pravo, fizika, filozofija, kemija].

Posebno se u *Rječniku* izdvajaju neki *prefiksi* i *sufiksi*:

a- (**an-**), **deci-**, **naj-** i drugi,

a također i dijelovi složenih riječi:

aero-, **de-** i drugi.

Prefiksi i dijelovi složenica odjeljuju se od ostalih natuknica dužim crtama:

aero- 1. prvi dio složenih riječi, koji označuje povezanost sa zrakom ili s atmosferom (**aeroban**). 2. upućuje na pokret u zraku (**aeroplan**).

Funkcija i stilistička pripadnost

Oznake koje upozoravaju na funkciju i stilističku pripadnost riječi često se dodaju leksikografskomu opisu. U *Rječniku* su primijenjene kratice *аугм., зневажл., дем., жарг., ірон., книжн., розм., фам., нестл.*, i druge [augmentativ, podcejenjivanje, deminutiv, žargon, ironija, knjiški, razgovorno, familijarnost, riječi odmila]:

kapirati, *kapiram дієсл., розм., жарг. метикувати, тямити.*

S obzirom na ograničeni opseg *Rječnika* u njem se, u pravilu, ne nalaze mnoge riječi kojima značenje proistječe iz njihove tvorbe (ako nisu dobile i nova značenja, unesena sufiksima). Tako se, primjerice, u *Rječnik* ne unose:

1) umanjenice i riječi odmila sa završecima **-ić, -čić, -ak, -čica, -ca, -ašce, -ešce, -ence** i dr., osim onih slučajeva kada su one homonimi s drugim riječima ili im je znatno izmijenjen glasovni lik;

2) augmentativi i pejorativi sa završecima **-ina, -etina, -urina, -onja**, osim u slučajevima kada su hominimi drugih riječi;

3) apstraktne imenice na **-ost**, izuzev najraširenije (**mladost** i dr.);

4) mnogobrojne glagolske imenice srednjega roda na **-nje, -enje**, npr. **pisanje** (писання) od **pisati** (писати) i sl.;

5) imenice ženskoga roda na **-ica, -kinja, -ka** i dr. koje su tvorene od odgovarajućih imenica muškoga roda (izuzev najraširenije);

6) prilozi tvoreni od odgovarajućih pridjeva, primjerice: **slično** od **sličan** (подібний, схожий), **ljudski** (по-людські) od **ljudski** (людський) i sl. (izuzev najraširenije).

U *Rječniku* je primijenjena hrvatska grafija i suvremeni hrvatski pravopis (npr. ispred *c, č, ć* dolazi *d*, ne *t*: **podcijeniti**, a ne **potcijeniti** itd.).

S obzirom na ograničen prostor ne dajemo potpun opis načela prema kojima je složen *Rječnik*. Njegovi autori bit će veoma zahvalni svojim hrvatskim i ukrajinskim kolegama za sve odjeke, dopune i primjedbe.

THE PRINCIPLES OF CREATION OF A CROATIAN-UKRAINIAN DICTIONARY OF A MEDIUM TYPE

SUMMARY. The need for a *Croatian-Ukrainian dictionary* has been felt for a long time. Non-existence of similar dictionaries has, on the one hand, been explained by a different political system in which both Croatia and Ukraine were part of different states, with relative independence only: Serbocroatian dictionaries were published in ex-Yugoslavia, and Russian dictionaries were predominant in Ukraine. Our team started writing a Croatian-Ukrainian dictionary of a medium type several years ago, comprising about 40–45.000 words. The alphabet list of entries is mainly based on the second, expanded edition of Vladimir Anić's *Dictionary of the Croatian Language* (Zagreb, Novi Liber, 1994). The dictionary includes the commonly used lexis, presenting a normative image of the Croatian language. It shows the status of modern language, and also includes the lexis related to traditions, habits, ways of life, the mentality and civilization of the Croatian people. Unlike Serbocroatian dictionaries, it will be considerably Serbianism-free, not including Serbian words unknown in the Croatian language. The dictionary includes words and phrases, as well as phraseological units making it possible to a Ukrainian speaker to learn Croatian phraseology, and a Ukrainian-speaking Croat to learn Ukrainian phraseology. The lexis reflecting achievements of various sciences will be extensively represented (including medical, IT and other terminologies), offering the possibility of reading popular-science and various scientific texts. The Dictionary was intended to include the greatest possible number of words that a Ukrainian reader might not understand according to etymology alone. On the other hand, because of its limited size, words that can be understood from their formation and that do not acquire new meanings through addition of suffixes, are

not included. The *Dictionary* does not include the following words: 1) diminutives and terms of endearment ending in -ić, -čić, -ak, -ica, -čica, -ca, -ašce, -ence, and others, except in the cases when they are homonymous to other words or if their composition has been considerably changed; 2) a considerable number of augmentatives or pejoratives ending in -etina, -ina, -urina, -onja, and others, except when homonymous to other words; 3) a considerable number of abstract nouns ending in -ost, except for the most common ones (mladost, fotogeničnost, and the like); 4) a considerable number of verbal nouns ending in -nje, -enje describing action or condition (pisanje, govorenje, and the like); 5) nouns of female gender ending in -ica, -kinja, -ka, and others, except for the most common ones; vi) adverbs formatted from corresponding adjectives, except for the most common ones. The Dictionary uses Croatian spelling and the jekavian norm. The Dictionary is intended for Ukrainian users, however, this does not mean it will not be of any use to Croats who want to learn Ukrainian.